

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ДІДУХ Любов Іванівна

УДК 378.015.31:316.454.52:614.842.83 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, м. Львів.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
Козяр Михайло Миколайович,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
ректор, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Ничкало Нелля Григорівна,
Національна академія педагогічних наук України,
відділення професійної освіти та освіти дорослих,
академік-секретар, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Покалюк Віктор Миколайович,
Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля,
доцент кафедри оперативно-тактичної діяльності, м. Черкаси.

Захист відбудеться «21» жовтня 2014 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розісланий «19» вересня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Істотного значення нині набуває необхідність розв'язання питань, пов'язаних із безпекою особистості, суспільства, держави. Все більш суттєвий внесок у їх розв'язання вносять співробітники Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). У зв'язку з цим, а також із урахуванням функцій, покладених державою на ДСНС України, важливою є підготовка компетентних фахівців безпеки життєдіяльності, професійно, психологічно та фізично готових до розв'язання широкого спектру завдань із проблем захисту населення і територій від негативних наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечення пожежної безпеки. Необхідним є володіння конструктивними підходами та продуктивними технологіями професійного спілкування, оскільки, реалізуючи свої функціональні обов'язки, такі фахівці повинні вміти активно взаємодіяти зі своїми підлеглими, з керівництвом, представниками органів муніципального та державного управління, засобів масової інформації, різних громадських організацій, широкими верствами громадськості. Різні ситуації змушують співробітників ДСНС України використовувати нестандартні форми й методи роботи в екстремальних умовах, коли етика професійного спілкування вимагає від співробітників психологічної врівноваженості, такту, здатності вести переговори, знання особливостей поведінки людей, вміння відповідно реагувати на агресію, почуття горя, розгубленості постраждалих тощо.

У педагогіці феномен спілкування є одним із найважливіших, позаяк породжує такі явища та процеси, як обмін інформацією, сприйняття людьми один іншого, згуртованість і конфліктність, керівництво та лідерство тощо. Вивчення цього феномена займалися такі педагоги, як Н. Волкова, І. Зязюн, Є. Ільїн, В. Кан-Калік, Л. Петровська, О. Шестопалюк та ін. Природа спілкування, індивідуальні та вікові особливості кожного періоду були предметом дослідження психологів (Г. Андрєєва, Л. Анциферова, О. Бодальов, Я. Коломинський, Б. Ломов, О. Леонтєв, Ю. Майсурадзе, А. Маркова, С. Рубінштейн та ін.).

Особливості спілкування пожежних досліджували фахівці безпеки життєдіяльності (М. Варій, О. Євсюков, М. Козяр, М. Коваль, М. Корольчук, В. Крайнюк, Б. Шуневич), які кваліфікують цю дефініцію як багатозначне та неоднорідне явище. Вчені зазначають, що грамотне застосування норм і правил професійного спілкування може зіграти важливе, а часом і вирішальне значення для зростання престижу, конкурентоспроможності та службового потенціалу сучасного офіцера, оскільки ефективне спілкування часто є вирішальним чинником у складних ситуаціях міжособистісної взаємодії, в процесі діяльності в надзвичайних ситуаціях, публічних виступах, дискусіях, веденні ділових переговорів, нарад, вирішенні конфліктів.

Учені й педагоги-практики вищої військової школи (А. Андрєєв, О. Барабанщиков, П. Корчемний, М. Нецадим, П. Образцов, В. Осьодло, О. Тімченко, Н. Феденко, В. Ягупов та ін.) підкреслюють необхідність пошуків нових методів інтенсифікації навчального процесу, створення оптимальних умов для формування компетентності, перегляду вимог до професійної культури офіцера, здатного до творчої управлінської діяльності в інформаційному середовищі. Проведений аналіз літератури свідчить, що в останні роки збільшилася кількість досліджень із проблем підготовки співробітників ДСНС України до професійної діяльності (О. Бикова, Ю. Коленко, В. Клімов, П. Орлов, Т. Рак, А. Ренкас, Т. Ткаченко, В. Яковлев та ін.).

Водночас, незважаючи на багатоплановість досліджень цього феномену, можна констатувати, що проблема формування готовності працівників ДСНС до професійного спілкування поки ще не вирішена. Особливо відчутний дефіцит досліджень із проблеми професійного спілкування під час навчання у ВНЗ ДСНС України. В більшості наявних робіт розглядається формування лише окремих когнітивних (знання, вміння та навички) або психологічних (мотиви, потреби, установки) елементів готовності до професійного спілкування. Проте відсутній аналіз професійного спілкування як суттєвого компоненту професійної діяльності майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності. Дослідження педагогів-практиків ВНЗ ДСНС України (Н. Вовчаста, О. Горохівський, Л. Євсюкова, М. Кусій, В. Покалюк, Є. Пустовалов, О. Парубок та ін.), які пов'язують ефективність професіоналізації з формуванням у курсантів здібностей до самоорганізації, самовпорядкування навчальної діяльності, прагнення до самовдосконалення) стали передумовою для осмислення гуманітарних основ підготовки курсантів до професійного спілкування, визначення специфіки її складових та обґрунтування організаційно-педагогічних умов щодо такої діяльності.

Результати аналізу теорії й практики підготовки фахівців безпеки життєдіяльності, організації та технологій підготовки в навчальних закладах системи цивільного захисту і безпеки життєдіяльності та загалом у ДСНС України свідчать про те, що досягнення необхідного рівня сформованості готовності до професійного спілкування гальмує наявність низки суперечностей між: технократичним підходом до навчання і спрямованістю на гуманізацію підготовки кадрів, що характерна для вітчизняної й усієї світової освітньої системи; постійно зростаючими обсягами службових, психологічних і фізичних навантажень і недостатньою готовністю (у тому числі особистісною) випускників ВНЗ ДСНС України до максимально можливого зменшення цих навантажень; необхідністю проектування системи формування готовності до професійного спілкування курсантів і відсутністю науково обґрунтованих концептуальних і методичних основ, що визначають умови, шляхи та засоби досягнення цієї мети в процесі вивчення гуманітарних дисциплін; інноваційними процесами, що відбуваються в системі ДСНС та суспільстві, гуманізацією вищої освіти і недостатнім рівнем готовності до професійного спілкування курсантів, пов'язаним з відсутністю в навчальному процесі системи комплексного і неперервного її формування.

Зазначені суперечності актуалізують необхідність наукового розроблення й обґрунтування перспективних напрямів удосконалення теорії і практики підготовки фахівців безпеки життєдіяльності у ВНЗ ДСНС України. Враховуючи актуальність, доцільність і недостатнє теоретичне розроблення зазначеної проблеми, нами обрано тему дисертаційного дослідження: *«Формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана за планом науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД) з програми «Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій» (РК №0107

U009841). У дослідженні враховано вимоги Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про національну програму інформатизації», «Про інноваційну діяльність», «Про цивільну оборону України», «Про правові засади цивільного захисту»; «Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах»; «Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року»; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку цивільного захисту на 2009-2013 роки»; Наказів Міністерства освіти і науки (МОН) України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», «Про затвердження Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці», інших нормативних актів МОН і ДСНС України, що регламентують діяльність ВНЗ ДСНС України.

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (23.11.2011 р., протокол № 4) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (29.05.2012 р., протокол № 5).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін у ВНЗ ДСНС України.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. З'ясувати сутність понять «спілкування» та «професійне спілкування» у педагогічній і психологічній літературі, визначити компоненти готовності до професійного спілкування курсантів ВНЗ ДСНС України.

2. Визначити й обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, розробити модель формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у вивченні гуманітарних дисциплін.

3. Уточнити критерії та рівні сформованості готовності до професійного спілкування; експериментально перевірити педагогічну ефективність організаційно-педагогічних умов і моделі формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

4. За результатами досліджень розробити навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації для викладачів і курсантів ВНЗ ДСНС України щодо формування готовності до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у ВНЗ ДСНС України.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у вивченні гуманітарних дисциплін.

Робоча **гіпотеза дослідження** полягала в припущенні, що ефективність формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності підвищиться, якщо у вивченні гуманітарних дисциплін забезпечити здійснення таких організаційно-педагогічних умов:

– зміст підготовки курсантів до професійного спілкування реалізується на основі проектного підходу;

– у вивченні гуманітарних дисциплін застосовується контекстний підхід;
 – самостійна робота майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності здійснюється на основі Веб-технологій.

Методи дослідження: *теоретичні:* системно-структурний (класифікація, систематизація) аналіз, порівняння й узагальнення, праксиметричні (вивчення та узагальнення літературних джерел з відповідних галузей знань, методичних матеріалів), синтез, абстрагування, систематизація теоретичних даних – для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, визначення проблеми, мети, завдань, об'єкта, предмета та гіпотези дослідження; *емпіричні:* педагогічне спостереження й аналіз занять, діагностичні методи, анкетування, само-оцінювання – з метою визначення рівня готовності курсантів до професійного спілкування; експертне оцінювання, моделювання професійного спілкування, прогнозування можливих форм його реалізації; педагогічний експеримент з метою апробації ефективності розробленої методики; *математичної статистики* застосовувалися для доведення того, що одержані результати сформованості готовності до професійного спілкування курсантів ВНЗ ДСНС України є статистично значимими.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася головним чином на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, а також у Національному університеті цивільного захисту України (м. Харків), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси), Навчально-методичних центрах цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Тернопільської та Миколаївської областей. Дослідження проводилося поетапно – з 2009 по 2014 рік. У ньому взяли участь 702 особи (671 курсант та 31 викладач).

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *уперше* визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови (зміст підготовки курсантів до професійного спілкування реалізується на основі проектного підходу; у вивченні гуманітарних дисциплін застосовується контекстний підхід; самостійна робота майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності здійснюється на основі Веб-технологій); а також умотивовано і представлено модель формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у вивченні гуманітарних дисциплін у ВНЗ ДСНС України;

– *уточнено* поняття «професійне спілкування бакалаврів безпеки життєдіяльності», «готовність до професійного спілкування»; компоненти, критерії та рівні сформованості готовності до професійного спілкування;

– *подальшого розвитку* набули методи та засоби професійної підготовки курсантів у ВНЗ ДСНС України.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі наукових пошуків *упроваджено* методику застосування контекстного підходу, моделювання предметного та соціального змісту професійної діяльності, використання соціальних мереж у вивченні гуманітарних дисциплін; низку Веб-квестів для організації самостійної роботи майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності, Блог-квест «Підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби»; спроектовано процес підготовки курсантів до професійного спілкування; *укладено* навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації для викладачів і курсантів ВНЗ ДСНС України, що можуть використовуватися в навчальному процесі для підвищення ефективності формування готовності до

професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України (довідка № 8/1676/04-07 від 30 квітня 2014 р.), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля ДСНС України (м. Черкаси) (довідка № 3/1-2888 від 31 грудня 2013 р.), Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) (довідка № 02/1472 від 11 квітня 2014 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Тернопільської області (довідка № 1-01/117 від 7 квітня 2014 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області (довідка № 166/01-11 від 11 квітня 2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати одержані особисто Л. І. Дідух. У статті, написаній у співавторстві з Т. Павлюком, дисертантом здійснено аналіз тлумачень пожежно-технічних термінів; у навчально-методичному посібнику, написаному в співавторстві з М. Кадемією, окреслено шляхи використання Веб-квестів у професійному спілкуванні майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності; в навчальних посібниках, написаних у співавторстві з Н. Вовчастою, О. Бадюк та ін., розроблено комплекс вправ на засвоєння професійної лексики у типових комунікативних ситуаціях, додаткові тексти на засвоєння професійної лексики для самостійного опрацювання; в розмовнику укладеному в співавторстві з Н. Вовчастою, Б. Шуневичем, представлені українсько-англійські та англійсько-українські терміни на теми «Інструкції для того, хто телефонує», «Пожежа», «Нещасний випадок».

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні та практичні результати й загальні висновки наукових пошуків дисертанта доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (Тернопіль, 2009, 2011), «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання іноземних мов» (Житомир, 2010), «Актуальні проблеми лінгвістики, літературознавства та інноваційної методики викладання іноземних мов» (Тернопіль, 2011), «Strategy of Quality in Industry and Education» (Varna, 2011), «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2012), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2012), «VI Кримські педагогічні читання: «Нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти» (Алушта, 2013), «Деятельностная педагогика и педагогическое образование» (Воронеж, 2013), «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (Луганськ, 2013); II регіональній конференції студентів магістратури, аспірантів, здобувачів і докторантів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2012); I всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2013); конференціях молодих учених, засіданнях кафедри іноземних мов та технічного перекладу, педагогіки та практичної психології ЛДУ БЖД, педагогіки Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 24 публікаціях (з них – 19 одноосібних), 11 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 2 – у закордонних виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (305 найменувань, із яких 13 – іноземними мовами), додатків на 36 сторінках. Загальний обсяг роботи – 249 сторінок, із яких основного тексту – 179 сторінок, 13 таблиць на 9 сторінках та 11 рисунків на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність і доцільність; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження, відповідно до них схарактеризовано методологічні, теоретичні та нормативно-правові засади наукового пошуку; розкрито його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, представлено відомості про особистий внесок, апробацію та впровадження результатів роботи.

У *першому* розділі – **«Формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності як психолого-педагогічна проблема»** – проаналізовано поняття «спілкування», «професійне спілкування» у психологічній і педагогічній літературі; вивчено особливості формування готовності до професійного спілкування та визначено компоненти готовності до професійного спілкування курсантів ВНЗ ДСНС України.

Визначено, що професійне спілкування – це окремий випадок спілкування, зумовлений завданнями та особливостями професійної діяльності. Основна мета професійного спілкування полягає у виробленні та реалізації ефективної стратегії взаємодії і побудови стосунків, що приводять до успішного здійснення професійної діяльності. На відміну від повсякденного, побутового, професійне спілкування є більш організаційно нормативним, культурно регламентованим і часто носить вимушений характер. Проблема професійного спілкування – проблема комплексна, і, розглядаючи її з точки зору різних наук (філософії, психології, соціології, педагогіки та ін.), можна простежити взаємозв'язок різних галузей знань про людину. Тому, зважаючи на вивчення вказаного поняття багатьма науками одночасно, природним є той факт, що терміни «спілкування», «професійне спілкування» не мають однозначного визначення, оскільки за різноманітністю змістових значень цих понять та їх структурних компонентів стоїть реальна багатогранність указаних феноменів.

Проведений аналіз дефініцій «спілкування», «професійне спілкування» та вивчення праць К. Абульханової-Славської, Г. Андрєєвої, Л. Анциферової, О. Бодальова, М. Варія, О. Євсюкова, М. Ковалю, М. Козяра, М. Корольчука, В. Крайнюка, О. Леонтєва, Б. Шуневича та ін. дозволили нам з'ясувати, що складність визначення структури та компонентів спілкування зумовлює наявність багатьох підходів щодо формування основ класифікації, якою може бути перелік його видів, засобів, мотивів, форм, функцій, типів, структурних елементів, виокремлення рівнів аналізу спілкування тощо, що змінюються та доповнюються залежно від обраного напрямку професійного спілкування. В дослідженні ми враховували, що професійному спілкуванню майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності притаманна низка ознак. Зокрема, воно має бути: чітко цілеспрямованим; регламентованим нормативними документами (законами, постановами, наказами, інструкціями тощо); носити функціонально-рольовий характер, зумовлений

необхідністю дотримання етикету церемоній, процедур, що виражається в офіційному одязі, професійній лексиці, кастовості, спілкуванні в рамках певних кіл тощо; позиційно оформленим, ієрархічним, субординаційним; проявлятися в певних формах спілкування, стилі; атрибутивним; може проходити в екстремальних ситуаціях.

Суттєвою передумовою ефективності виконання діяльності є наявність у курсантів готовності до її здійснення, котра розглядалася нами як інтегральна, професійно-значуща якість особистості, що становить систему взаємопов'язаних структурних компонентів. Вони включають особистісні (професійні мотиви й інтереси) та процесуальні (професійні знання та вміння) аспекти, а також мотиваційні, пізнавальні та емоційно-вольові якості.

У цьому дослідженні готовність до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності ми розуміємо як базову характеристику особистості, що ґрунтується на усвідомленні курсантами ролі спілкування як вагомого чинника успішної професійної діяльності та включає систему знань з теорії спілкування, наявність стійкої потреби в спілкуванні, володіння технікою спілкування. Готовність до професійного спілкування ми розглядали у безпосередньому взаємозв'язку з майбутньою діяльністю як інтегративну динамічну здатність курсантів, що поєднує в собі мотиваційно-цільовий, когнітивний, комунікативно-діяльнісний компоненти. Ступінь сформованості їх визначає ефективність проведення професійного спілкування в процесі розв'язання професійних завдань і зумовлює вдосконалення професійної компетентності курсантів. У той самий час – підготовленість – це тривала чи стійка готовність особистості до майбутньої професійної діяльності. Представлений ланцюжок компонентів «мотиваційно-цільовий – когнітивний – комунікативно-діяльнісний» фіксує внутрішні механізми, необхідні та достатні для формування готовності курсантів до професійного спілкування.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін»** на основі аналізу психологічної, педагогічної та методичної літератури й досвіду роботи у ВНЗ ДСНС України визначено, теоретично обґрунтовано, схарактеризовано організаційно-педагогічні умови та побудовано модель формування готовності до професійного спілкування курсантів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

За результатами теоретичного дослідження розроблено модель формування готовності майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності до професійного спілкування. Модель, виступаючи теоретико-методичною основою проектування і прогнозування результату, відтворює неперервність педагогічного процесу, включає цільовий (мету, завдання, аналіз підходів і відповідних педагогічних принципів підготовки), змістово-технологічний (комплекс навчально-методичного забезпечення вивчення гуманітарних дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Психологія», «Риторика», «Професійна етика та службовий етикет»), *організаційний* (організаційно-педагогічні умови, форми, методи, засоби та принципи формування готовності до професійного спілкування), *контрольно-діагностичний* (критерії, рівні, методики) та *результативний* блоки, відображає зміст і динаміку процесу формування готовності курсантів до професійного спілкування (рис. 1).

Рис. 1. Модель формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

З'ясовано, що проектування змісту підготовки до професійного спілкування курсантів у вивченні гуманітарних дисциплін у ВНЗ ДСНС України – це складний комплекс заходів із організації й управління навчальними заняттями, розроблення й використання навчальних програм, планів занять, електронних навчально-методичних матеріалів, методів і засобів контролю та методичних рекомендацій. Основним його завданням є не виокремлення ієрархій педагогічних систем і встановлення способів їх взаємодії, а створення єдиного механізму педагогічної взаємодії, в якій ієрархії педагогічних систем органічно вливаються. Вивчення літератури та досвіду роботи викладачів ВНЗ ДСНС України дозволили нам виокремити п'ять етапів підготовки курсантів до професійного спілкування, що реалізуються на основі проектного підходу: 1) визначення ціннісно-цільових орієнтирів розроблення змісту; 2) встановлення міждисциплінарних зв'язків між гуманітарними та професійно орієнтованими дисциплінами; 3) визначення фундаментального ядра змісту і змістових модулів навчальної дисципліни; 4) теоретичне обґрунтування і розроблення комплексу завдань, спрямованих на формування готовності до професійного спілкування; 5) рефлексія, що визначається обраними ціннісно-змістовими орієнтирами, результативністю підготовки.

Обґрунтовано, що в процесі вивчення гуманітарних дисциплін необхідно не лише передавати курсантам систему знань та вмінь із різних дисциплін, а побудувати цілісну систему, що забезпечувала б високий рівень готовності до професійного спілкування. Характерними рисами цього процесу має стати перехід: від парадигми навчання до парадигми професійної підготовки; від технологій розвитку пам'яті до технологій розвитку мислення; від орієнтації на старанність до стимулювання ініціативності та вибору; від технології примусу до співробітництва; від домінування навчальної дисципліни до створення умов для самовизначення (вибору).

У процесі педагогічного експерименту підтверджено, що одним із шляхів реалізації переходу від навчальної до професійної діяльності є здійснення контекстного навчання. Розроблено та впроваджено низку форм контекстного навчання, а саме: квазіпрофесійна діяльність, що сприяє розвитку в курсантів професійної мотивації; практичні ситуаційні завдання, пов'язані з майбутніми реальними ситуаціями; ділові ігри, що дозволяють імітувати сукупність керованих і некерованих процесів, забезпечуючи швидко взаємозв'язану послідовність ситуацій, близьких до реальних; комплексні ділові ігри, побудовані на основі принципу інтеграції навчальних дисциплін; ігрове імітаційне моделювання та ігрове проектування.

Самостійна робота є однією з форм організації навчальної діяльності курсантів, котру вони індивідуально проектують, контролюють якість, оцінюють результати тощо. Організація самостійної роботи на основі Веб-технологій сприяє розвитку навчальної активності, дисциплінованості, цілеспрямованості, виробленні вмінь передбачати результати своєї роботи, особливо в надзвичайних умовах; набуттю навичок і вмінь самостійно оцінювати результати навчальної та квазіпрофесійної діяльності. Обґрунтовано, що самостійну роботу курсантів у вивченні гуманітарних дисциплін з використанням Веб-технологій необхідно реалізовувати як цілісну систему, що включає в себе:

1) використання інформаційного освітнього середовища (ІОС), оскільки ефективність реалізації спроектованого змісту підготовки курсантів до про-

фесійного спілкування багато в чому залежить від наповнення та використання ІОС;

2) роботу з електронними навчальними ресурсами з гуманітарних дисциплін, що становлять основу змістового наповнення ІОС;

3) виконання індивідуальних і групових проєктів на основі використання Веб-квестів, що допомагає викладачам постійно поповнювати й оновлювати навчальні матеріали, а курсантам – активізувати власну діяльність, підвищувати інтерес до теми; формувати навички роботи в команді. Нами розроблено і впроваджено низку Веб-квестів: «Сутність і значення спілкування у професійній діяльності», «Вдосконалення професійного спілкування майбутніх рятувальників ДСНС / Professional communication improvement of future rescuers of state service of emergency situations», «Горіння. Способи і методи припинення горіння / Горение. Способы и методы прекращения горения» та ін.;

4) залучення курсантів до самостійної освітньої діяльності в соціальних мережах, що забезпечує залучення викладачів і курсантів до взаємодії, наповнення віртуального освітнього середовища, навчання в середовищі e-learning; організації професійних співтовариств, корпоративних соціальних мереж;

5) роботи у Блог-квестах, у яких за тим самим алгоритмом, що і у Веб-квестах здійснюється інтерактивне спілкування.

Обґрунтовано, що раціональна організація самостійної роботи курсантів із використанням Веб-технологій дозволяє не тільки інтенсифікувати процес якісного засвоєння навчального матеріалу, а й закладає основи подальшої постійної самоосвіти та самовдосконалення. В той самий час ІОС, інтегроване сукупністю програмно-апаратних і традиційних форм навчання, забезпечує організацію більш незалежної, пріоритетної та творчої самостійної роботи курсантів.

У *третьому* розділі – **«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності»** – розкрито методіку організації і проведення педагогічного експерименту; здійснено узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи.

Дослідження проводилося за трьома взаємопов'язаними етапами – з 2009 по 2014 рік: 1-й етап педагогічного експерименту: *констатувальний* (2009-2011 рр.); 2-й етап експерименту: *формульвальний* (2011-2013 рр.); 3-й етап експерименту: *узагальнювальний* (2013-2014 рр.).

На констатувальному етапі педагогічного експерименту схарактеризовано особливості організації підготовки у ВНЗ ДСНС України, визначено засоби та здійснено діагностику рівня сформованості готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності в умовах традиційного навчального процесу ВНЗ ДСНС України. В обговореннях, бесідах й інтерв'юваннях виявлено, що значна частина труднощів викликана не стільки специфікою гуманітарних дисциплін, скільки нерозумінням значення готовності до професійного спілкування в майбутній професійній діяльності.

Проведено опитування викладачів експериментальних ВНЗ ДСНС України, визначено важливість: вивчення гуманітарних дисциплін для майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності, застосування особистісно орієнтованого, контекстного підходів, Веб-технологій та моделювання майбутньої професійної діяльності.

Викладачі відзначали певні труднощі в установленні міжпредметних зв'язків між гуманітарними та професійно орієнтованими дисциплінами, доборі матеріалу та проведенні ділових ігор із урахуванням специфіки професійного спілкування, розроблення квазіпрофесійних завдань.

Проведено вибір і вирівнювання контрольних (КГ) й експериментальних груп (ЕГ) на основі результатів вхідного тестування з використанням t-критерію Стьюдента і критерію згоди χ^2 Пірсона. Доведено, що інтелектуальний рівень студентів ЕГ і КГ приблизно однаковий з імовірністю 95%. Визначено умови експерименту: ті, що варіюються, і ті, що не варіюються.

На формульовальному етапі (2011-2013 рр.) розроблено шляхи підвищення ефективності процесу формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності; впроваджено й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови та модель формування готовності майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у вивченні гуманітарних дисциплін.

У ЕГ навчальна робота проводилася за такими напрямками: гуманітарні дисципліни «Психологія», «Риторика», «Професійна етика та службовий етикет» вивчали з урахуванням міжпредметних зв'язків з дисциплінами циклу професійної та практичної підготовки «Організація служби і підготовки», «Організація пожежно-профілактичної роботи», «Організація управління діяльністю органів та підрозділів цивільного захисту», «Стажування на посаді командира відділення»; розроблялися й апробувалися форми контекстного навчання (квазіпрофесійна діяльність, практичні ситуаційні завдання, ділові та комплексні ділові ігри, ігрове імітаційне моделювання та ігрове проектування). Організація самостійної роботи здійснювалася як цілісна система використання інформаційного освітнього середовища, електронних навчальних ресурсів із гуманітарних дисциплін, виконання індивідуальних і групових проектів на основі використання Веб-квестів і Блог-квестів, залучення курсантів до самостійної освітньої діяльності в соціальних мережах; було налагоджено контакти викладачів гуманітарних дисциплін із викладачами професійно орієнтованих дисциплін, керівниками стажування та психологами. Одержані висновки щодо підвищення ефективності готовності до професійного спілкування використовувалися в процесі підготовки й упровадження навчальних і навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій для викладачів і курсантів ВНЗ ДСНС України. В КГ – за традиційною методикою, що склалася в процесі педагогічної діяльності науково-педагогічного складу ВНЗ ДСНС.

Оцінювання сформованості готовності до професійного спілкування в курсантів ЕГ і КГ зреалізовувалося відповідно до визначених компонентів, критеріїв і рівнів.

Діагностика рівня сформованості мотиваційно-цільового компоненту до професійного спілкування включала діагностику спрямованості курсантів на комунікативну складову професійної діяльності (мотиваційний критерій). Змістовий вираз мотиваційного критерію визначався нами за допомогою низки методик: діагностика навчальної мотивації (А. Реан, В. Якунін у ред. Н. Бадмаєвої); вивчення професійної мотивації кандидата на службу; визначення предметної мотивації. Аналіз експериментальних даних показав, що наприкінці експерименту в курсантів ЕГ порівняно з курсантами КГ зросло середнє значення комунікативних (на 0,9 б. та 0,6

б. відповідно), навчально-пізнавальних (на 0,3 б. та 0,1 б. відповідно) мотивів, та зменшилося середнє значення (на 0,6 б. та 0,3 б. відповідно) мотивів уникнення. Курсантів ЕГ наприкінці експериментального навчання більшою мірою, ніж курсантів КГ приваблювала в майбутній професії можливість проявити свої здібності в надзвичайних ситуаціях, приносити користь людям, повага й авторитет до професії її високий соціальний статус. Вони також більш підготовлені до роботи в невизначених умовах екстремальних ситуацій, готові до ризику та більш упевнені в своїх учинках, більш відповідально почали ставитися до майбутньої професійної діяльності. В курсантів ЕГ підвищився рівень мотивації до вивчення гуманітарних дисциплін на 6,8 б., порівняно із курсантами КГ (на 3,4 б.). Отже, діагностування курсантів ЕГ (наприкінці експерименту) за цими методиками показало високий рівень мотивації до майбутньої професійної діяльності, вивчення гуманітарних дисциплін; розвитку комунікативних мотивів, а також усвідомлення й розвиток потреби в професійному спілкуванні тощо.

Діагностика рівня сформованості когнітивного компоненту включала визначення рівня знань з гуманітарних дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» (на констатувальному етапі), «Психологія», «Риторика», «Професійна етика та службовий етикет» (на формувальному етапі) (когнітивний критерій); мобільності знань і сформованості самоаналізу готовності до професійного спілкування. Вивчення результатів показало, що в ЕГ зросла кількість курсантів із високим рівнем знань (із 11,48% до 22,13%), середнім рівнем знань (із 47,54% до 59,02%), і відповідно, зменшилася кількість курсантів ЕГ із низьким рівнем знань з 40,98% до 18,85%, порівняно з курсантами КГ, у яких низький рівень знань зменшився із 38,10% до 30,95% (рис. 2).

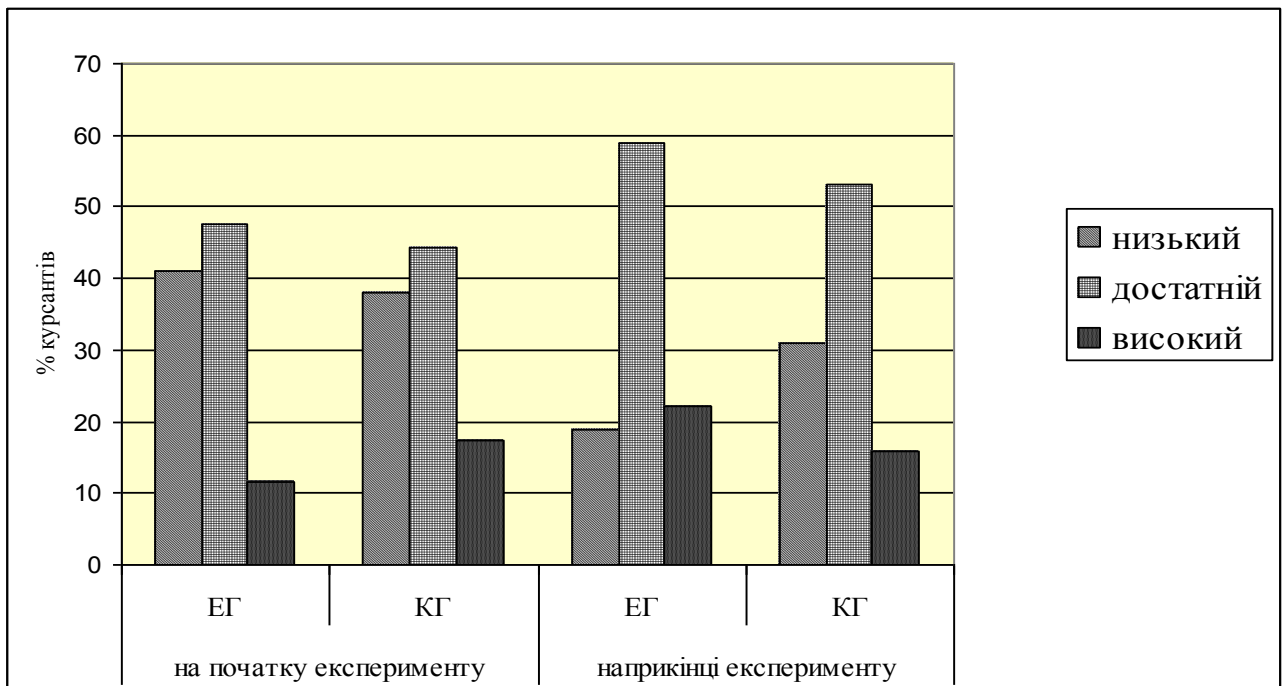

Рис. 2. Динаміка результатів вхідного та підсумкового контролю у КГ і ЕГ на початку та наприкінці експерименту

Самоаналіз рівня мобільності та готовності професійного спілкування показав, що змінилася частка курсантів, які перестали вважати, що фахівець ДСНС може

обійтися без знання гуманітарних дисциплін (з 61,48% до 27,05% у ЕГ та 55,56% до 38,89% у КГ; що перед виконанням того чи іншого завдання з професійно орієнтованих дисциплін потрібно розглядати можливі варіанти професійного спілкування (з 9,02% до 56,56% у ЕГ та 9,52% до 23,02% у КГ).

Діагностика рівня сформованості комунікативно-діяльнісного компоненту готовності до професійного спілкування курсантів проводилася за допомогою низки методик, а саме: методики визначення комунікативних якостей; тесту зорової та слухової пам'яті Р. Мейлі; опитувальника Айзенка; особистісної шкали прояву тривоги (Дж. Тейлор, адаптація Т. Немчинова); тесту механічного запам'ятовування Беннета; методики визначення швидкості переключення уваги (діяльнісний критерій). Визначено, що для курсантів ЕГ наприкінці експерименту характерне інтенсивніше зростання високого й середнього рівнів комунікативних якостей (у ЕГ на 17,22% та 11,47%, у КГ – на 2,38% та 10,32%), у курсантів ЕГ покращилася емоційна стабільність (на 1 б.), зорова (на 1 б.) і слухова пам'ять (на 0,8 б.), швидкість переключення уваги (на 0,7 б.), знизився рівень тривожності (на 1,4 б.).

Отже, в процесі вивчення гуманітарних дисциплін застосовувався контекстний підхід і самостійна робота майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності здійснювалася на основі Веб-технологій. Це дало позитивні результати. В курсантів суттєво активізувалися рефлексивні процеси завдяки забезпеченню розгорнутої системи зворотного зв'язку, застосуванню інтерактивних методів і контекстного навчання, спеціальних прийомів і технік самоусвідомлення та самоаналізу, створення можливостей для активного експериментування з новими способами і моделями професійного спілкування.

Проведене дослідження показало, що мета досягнута, поставлені завдання – розв'язані, висунута гіпотеза знайшла своє підтвердження. Це дозволило сформулювати загальні **висновки** та розробити методичні рекомендації.

1. Проаналізовано поняття «спілкування», «професійне спілкування» у психологічній та педагогічній літературі. Визначено, що найбільш поширені трактування поняття «спілкування» пов'язані з розглядом його як складного процесу встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжується потребами у спільній діяльності і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини. Обґрунтовано, що проблема професійного спілкування є комплексною, і, розглядаючи її з точки зору різних наук (філософії, психології, соціології, педагогіки та ін.), можна бачити взаємозв'язок багатогранних значень термінів «спілкування», «професійне спілкування» та їх структурних компонентів.

З'ясовано, що *професійне спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності* – це складний і цілеспрямований процес взаємозв'язку та взаємодії осіб, у якому відбувається обмін інформацією та досвідом під час виконання службових завдань і вирішення виробничих питань, засобами впливу на інтелект, погляди, поведінку й емоції комунікантів, відповідно до посадових функцій і поставлених цілей. Цей процес відбувається в певних соціальних, психологічних і виробничих умовах і нерідко відбувається в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, чітко окреслених форм комунікації.

Аналіз нормативних документів, навчальних програм гуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін показав, що формування готовності до професійного

спілкування поки ще не розглядається як значущий напрям професійної підготовки курсантів. Тому навчальний процес у ВНЗ ДСНС України потребує розробки та впровадження таких педагогічних технологій, що, не змінюючи сформованої системи професійної підготовки сприяли б ефективному розв'язанню завдання формування їхньої готовності до професійного спілкування. Визначення сутності професійного спілкування та специфіки його здійснення у ВНЗ ДСНС України дозволили сформулювати поняття «готовність до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності», що в контексті нашого дослідження потрактовано як базова характеристика особистості, котра ґрунтується на усвідомленні курсантами ролі спілкування як значимого чинника успішної професійної діяльності та включає систему знань із теорії спілкування, наявність стійкої потреби в спілкуванні, володіння технікою спілкування.

2. На основі компетентнісного, системного, особистісно-діяльнісного, контекстного, особистісно орієнтованого, міждисциплінарного, об'єктного і рефлексивного підходів визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови (зміст підготовки курсантів до професійного спілкування реалізується на основі проектного підходу; у процесі вивчення гуманітарних дисциплін застосовується контекстний підхід; самостійна робота майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності здійснюється на основі Веб-технологій) та розроблено модель формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що складається з п'яти блоків: цільового, змістово-технологічного, організаційного, контрольного-діагностичного та результативного.

Доведено, що формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності забезпечується проектуванням змісту їхньої підготовки до професійного спілкування, використанням різних форм контекстного навчання (квазіпрофесійна діяльність, практичні ситуаційні завдання, ділові та комплексні ділові ігри, ігрове імітаційне моделювання та проектування) та Веб-технологій (ІОС, електронні навчальні ресурси з гуманітарних дисциплін, Веб- та Блог-квести, соціальні мережі), що забезпечують персоналізацію взаємодії педагога і курсанта і створюють систему переходу від навчально-пізнавальної до професійної діяльності.

Умотивовано, що в умовах динамічного розвитку сучасного світу зростає роль таких професійно важливих якостей майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності, як: ініціативність, відповідальність за результати власної роботи, самостійність у прийнятті рішень, розв'язанні проблемних ситуацій, уміння обирати оптимальний стиль спілкування в залежності від конкретної ситуації; запобігати і розв'язувати міжособистісні конфлікти, віднаходити емоційний контакт і налагоджувати взаємини; володіти вербальними та невербальними засобами спілкування тощо. Отже, курсантів потрібно не тільки навчити основам професійного спілкування, а й умінню самостійно набувати знання, оновлювати й поповнювати їх упродовж усього періоду навчання, вдосконалювати набуті знання, вміння і навички в процесі професійної діяльності.

3. Відповідно до визначених компонентів: мотиваційно-цільового (мотиви зовнішнього стимулювання, зовнішнього самоствердження, особистісної самореалізації, пізнавальні з орієнтацією на професійну діяльність, на людину, на

себе), когнітивного (система знань про специфіку спілкування офіцера в основних сферах його професійної діяльності з професійної української та іноземної мов, психології спілкування, риторики, етики та культури спілкування, фахової термінології та основ діловодства), комунікативно-діяльнісного (розвинуті перцептивні, інтерактивні та комунікативні сторони спілкування, розуміння власної значущості в колективі, пізнання себе і рівня самореалізації у процесі професійного спілкування; сукупність умінь та навичок ефективного спілкування заснованих на традиційних правилах і нормах спілкування, прийнятих у ДСНС України) уточнено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) та рівні (високий (практично-творчий), середній (продуктивний), низький (понятійний) сформованості готовності до професійного спілкування курсантів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Аналіз матеріалів формувального етапу педагогічного експерименту засвідчив, що за всіма компонентами сформованості готовності до професійного спілкування курсантів мали місце суттєві зміни, а саме, рівень готовності майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у КГ суттєво не змінився, в ЕГ кількість курсантів із високим рівнем готовності збільшилася на 10,65%, у свою чергу з низьким рівнем – зменшилася на 22,13%. Вірогідність і достовірність результатів доведено дослідженням достовірності одержаних результатів за допомогою t-критерію Стьюдента при залежних вибірках, до яких відносилися результати ЕГ на початку і наприкінці експерименту (вплив незалежної змінної). Додатковим підтвердженням ефективності виконаної роботи вважаємо те, що всі викладачі, які були задіяні в педагогічному експерименті та виступали в ролі експертів, відзначали зростання в ЕГ товариськості курсантів, їхнє прагнення до самореалізації в спілкуванні, варіативність засобів комунікації, вибір яких визначався професійними і службовими ситуаціями. Самі курсанти вказували, що в них виник інтерес до проблем спілкування, сформувався потреба повніше реалізувати себе в спілкуванні. Вони навчилися формулювати свої думки, аргументовано переконувати, тактовно відстоювати свою точку зору, прислухаючись при цьому до думки інших, коректно вести дискусії та ділові розмови, виважено вести себе в екстремальних та надзвичайних ситуаціях.

Узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили ефективність визначених організаційно-педагогічних умов і дієвість моделі формування готовності курсантів ВНЗ ДСНС України до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

4. За результатами досліджень укладено й апробовано навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації для викладачів і курсантів ВНЗ ДСНС України щодо формування готовності до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Розроблені матеріали можуть застосовуватися в навчальній діяльності частин і підрозділів ДСНС України, під час проведення курсового навчання рятувальників для потреб комунальних, громадських та об'єктових аварійно-рятувальних служб, спеціального навчання з питань пожежної безпеки.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів пов'язаних з особливостями формування готовності майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Перспективними напрямками подальших розвідок можуть бути такі: поглиблення професійної

спрямованості гуманітарних дисциплін; координація роботи викладачів гуманітарних і професійно орієнтованих дисциплін і психологічної служби з розробки комплексних інтегрованих методик підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності; розроблення та впровадження спеціальних тренінгів з підготовки курсантів до професійного спілкування в екстремальних та надзвичайних ситуаціях.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дідух Л. І. Використання методу проектів у навчанні іноземних мов / Л. І. Дідух // Вісник Черкаського університету. Серія : педагогічні науки : зб. наук. пр. ; редкол. : А. І. Кузьмінський (голова) та ін. — Ч. II. — Черкаси, 2011. — № 211. — С. 51-57.

2. Дідух Л. І. Формування комунікативної компетенції за допомогою Інтернет / Л. І. Дідух // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 32]. — С. 289-294.

3. Дідух Л. І. Формування готовності студентів до професійного спілкування за допомогою соціальних мереж / Л. І. Дідух // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. ; редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. — Вінниця : Нілан ЛТД, 2012. — [вип. 38]. — С. 152-156.

4. Дідух Л. І. Використання Веб-квестів у вивченні гуманітарних дисциплін / Л. І. Дідух // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 33]. — С. 305-310.

5. Дідух Л. І. Розвиток навичок спілкування студентів / Л. І. Дідух // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. пр. ; редкол. : Л. Б. Лук'янова (голова) та ін. ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — К.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. — [вип. 5]. — С. 103-111.

6. Дідух Л. І. Використання Веб-квест у розвитку іншомовної компетенції / Л. І. Дідух // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — [вип. 34]. — С. 275-283.

7. Дідух Л. І. Формування готовності до професійного спілкування майбутніх рятувальників Державної служби з надзвичайних ситуацій / Л. І. Дідух // Інформаційні технології в освіті. : зб. наук. пр. ; гол. ред. О. В. Співаковський. — Херсон : ХДУ, 2013. — [вип. 15]. — С. 249-254.

8. Дідух Л. І. Формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій / Л. І. Дідух // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : педагогічні науки : зб. наук. пр. ; гол. ред. Курило В. С. — Луганськ, 2013. — № 20 (279). — С. 61-67.

9. Дідух Л. І. Формування професійної компетентності майбутнього рятувальника Державної служби України з надзвичайних ситуацій / Л. І. Дідух // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. ; гол. ред. О. Е. Коваленко. — Харків, Українська інженерно-педагогічна академія, 2013. — [вип. 38-39]. — С. 214-219.

10. Дідух Л. І. Організація контекстного обучения будущего спасателя

государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям / Л. И. Дидух // Деятельностная педагогика и педагогическое образование : сборник тезисов Международной конференции «ДППО-2013» ; под ред. А. В. Боровских. — МГУ имени М. В. Ломоносова, ВОИПКиПРО, ИТИП РАО, МГППУ. — М. : Изд-во МАКС ПРЕСС, 2013. — С. 49-51.

11. Дидух Л. И. Компетентностный подход к подготовке будущих спасателей [Электронный ресурс] / Л. И. Дидух // Журнал «Фундаментальные исследования». — 2013. — № 10. — С. 2253-2257. — Режим доступа : http://www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=10001964.

Опубліковані праці апробаційного характеру

12. Дідух Л. І. Технології Інтернет у самостійній роботі студентів / Л. І. Дідух // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. ; редкол. : Р. С. Гуревич (голова) та ін. — Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. — [вип. 2]. — С. 42-45.

13. Дідух Л. І. Використання соціальних мереж для формування готовності до професійного спілкування / Л. І. Дідух // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. ; [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. — Ч. 1. — Львів : ЛДУ БЖД, 2012. — [вип. 3]. — С. 253-256.

14. Українсько-англійський та англійсько-український розмовник служби 112 / Вовчаста Н., Дідух Л., Шуневич Б. ; за заг. ред. М. Ковалю. — Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2012. — 55 с.

15. Дідух Л. І. Професійне спілкування майбутніх фахівців БЖД засобами Веб-квестів : навч-метод. посіб. / Л. І. Дідух, М. Ю. Кадемія. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — 122 с.

16. Дідух Л. І. Використання ІКТ у вивченні іноземних мов / Л. І. Дідух // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія ; зб. наук. пр. ; редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. — Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. — [вип. 39]. — С. 18-24.

17. Дідух Л. І. Використання e-learning у підготовці компетентних фахівців / Л. І. Дідух // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. — [вип. 35]. — С. 233-236.

18. Дідух Л. І. Інформаційно-комунікативна компетентність викладача / Л. І. Дідух // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. ; [за ред. Л. Л. Товаржнянського, О. Г. Романовського]. — Харків : НТУ «ХП», 2013. — [вип. 32-33 (36-37)]. — С. 150-155.

19. Дідух Л. І. Організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : методичні рекомендації / Дідух Л. І. ; за заг. ред. Козяра М. М. — Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2014. — 117 с.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

20. Дідух Л. І. Зарубіжний і вітчизняний досвід укладання словників пожежно-технічної термінології / Л. І. Дідух // Навчання іноземних мов для спеціальних цілей у світлі Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти : зб. наук. пр. ; за заг. ред. О. П. Зеленської. — Львів : ЛДУВС, 2009. — С. 50-53.

21. Дідух Л. І. Порівняльний аналіз тлумачень пожежно-технічних термінів / Л. І. Дідух, Т. С. Павлюк // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання іноземних мов : зб. наук. пр. ; за заг. ред. В. В. Жуковської, О. А. Шиленко. — Житомир : Вид-во ЖДУ, 2010. — С. 154-155.

22. Англійська мова для рятувальників : навч. посіб. / [Н. Я. Вовчата, Л. І. Дідух та ін.]. — Ч. I. — Львів : ЛДУ БЖД, 2011. — 128 с.

23. Вовчата Н. Я. Англійська мова для рятувальників : навч. посіб. / Вовчата Н. Я., Дідух Л. І. — Ч. II. — Львів : ЛДУ БЖД, 2011. — 128 с.

24. Професійна англійська мова : тексти і вправи : навч. посіб. / [О. О. Бадюк, Н. Я. Вовчата, Л. І. Дідух та ін.]. — Львів : ЛДУ БЖД, 2011. — 72 с.

Анотації

Дідух Л. І. Формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України, Вінниця, 2014.

У дисертації проаналізовано поняття «спілкування» та «професійне спілкування», особливості формування готовності до професійного спілкування, визначено компоненти готовності до професійного спілкування майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності.

Визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови (зміст підготовки курсантів до професійного спілкування реалізується на основі проектного підходу; у процесі вивчення гуманітарних дисциплін застосовується контекстний підхід; самостійна робота майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності здійснюється на основі Веб-технологій); вмотивовано і представлено модель; уточнено критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) формування готовності до професійного спілкування майбутніх бакалаврів безпеки життєдіяльності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

За результатами досліджень розроблено навчальні та навчально-методичні посібники, методичні рекомендації для викладачів і курсантів ВНЗ ДСНС України щодо формування готовності курсантів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: професійне спілкування, готовність, майбутні бакалаври безпеки життєдіяльності, контекстне навчання, самостійна робота, Веб-технології.

Дідух Л. И. Формирование готовности к профессиональному общению будущих бакалавров безопасности жизнедеятельности в процессе изучения гуманитарных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, МОН Украины, Винница, 2014.

В диссертации проанализированы понятия «общение», «профессиональное

общение», особенности формирования готовности к профессиональному общению, определены компоненты готовности к профессиональному общению будущих специалистов безопасности жизнедеятельности. Определены, теоретически обоснованы и экспериментально проверены организационно-педагогические условия (проектирование содержания подготовки курсантов к профессиональному общению, применение контекстного подхода в процессе изучения гуманитарных дисциплин в вузах Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям (ГСЧС), организация самостоятельной работы будущих бакалавров безопасности жизнедеятельности на основе Веб-технологий); разработана и представлена модель; уточнены критерии (мотивационный, когнитивный, деятельностный) и уровни (высокий, средний, низкий) формирования готовности к профессиональному общению будущих бакалавров безопасности жизнедеятельности в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

По результатам исследований разработаны и апробированы учебные и учебно-методические пособия, методические рекомендации для преподавателей и курсантов вузов ГСЧС Украины по формированию готовности к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: профессиональное общение, готовность, будущие бакалавры безопасности жизнедеятельности, контекстное обучение, самостоятельная работа, Веб-технологии.

Didukh L. I. Formation of readiness to professional communication of future Bachelors of Life Safety in the process of humanities training. – Manuscript.

The thesis for obtaining the pedagogical science candidate degree in speciality 13.00.04 – theory and methods of vocational education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyy, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2014.

The concepts of "communication" and "professional communication" are analyzed in psychological and pedagogical literature. It is determined that the most common interpretations of the concept of "communication" are related to the consideration of it as complex process of establishing and developing of contacts among people. It is justified that the problem of professional communication is complex, and we can see the relationship of multifaceted meanings of the terms "communication", "professional communication" and their structural components when we consider it from the point of view of the various sciences (philosophy, psychology, sociology, pedagogy and etc.).

It is determined that professional communication of future Bachelors of Life Safety is a complex and purposeful process of interconnection and interaction of people, in which there is an exchange of information and experience in the performance of official tasks and solution of production issues, by means of influence on communicants' intelligence, attitudes, behavior and emotions, according to official functions and assigned aims. This process occurs in certain social, psychological and production conditions, and it often occurs in a special procedural mode subject to certain, well-defined forms of communication.

Defining the essence of professional communication and the specifics of its implementation in higher educational institutions of the State Emergency Service of Ukraine (SES of Ukraine) was allowed us to formulate the concept "readiness to

professional communication of future Bachelors of Life Safety" that in context of our study is meant as a basic cadets' personal characteristic that is based on awareness of the role of communication as a significant factor of successful career and is included the system of knowledge about the theory of communication, availability of stable communication need, mastery of communication technique.

On the basis of competence, systemic, personal-activity, contextual, student-centred, interdisciplinary, object and reflexive approaches, it is identified and justified organizational and pedagogical conditions (design of content of cadets' training to professional communication, application of the contextual approach in the process of humanities training in universities of SES of Ukraine, organization of independent work of the future Bachelors of Life Safety based on Web-technologies) and it is elaborated the model of formation of readiness to professional communication of future Bachelors of Life Safety in the process of humanities training.

According to certain components: motivational-target, cognitive, communicative-activity there are specified criteria (motivational, cognitive, activity) and levels (high (practical and creative), medium (productive), low (conceptual)) of formation of readiness to cadets' professional communication in the process of humanities training.

Analysis of materials at the formulation phase of the experiment is showed that all components of formation of readiness to professional communication of cadets there were significant changes, namely, the level of readiness of the future Bachelor of Life Safety in the control group did not change significantly, the number of students in the experimental group with a high level of readiness increased by 10.65 %, in turn with low level was decreased by 22.13%. Further evidence of the effectiveness of the performed work have to be considered the fact that all the teachers who worked in the experimental group and acted as experts, noted the increasing of cadets' sociability and their desire for self-realization in the course of communication, variety of communication means, the choice of which is determined by professional and service situations. Students themselves indicated that they became interested in the problems of communication, formulated the need to realize totally in communication, they have learned to formulate their thoughts, convince argumentatively, discuss correctly and talk on business matters, behave carefully in extreme and emergency situations. According to the results of researches, there were developed and tested training and methodical manuals, guidelines for teachers and students of higher educational institutions of SES of Ukraine about the formation of readiness to professional communication in the process of humanities training. The developed materials can be applied in the educational activity of units and departments of SES of Ukraine, during the course of training of lifeguards.

The study, of course, does not cover all aspects related to the peculiarities of formation of readiness of future Bachelors of Life Safety to professional communication in the process of humanities training. Promising directions of further researches may include the following: deepening the professional orientation of the humanities; coordination of teachers' work of humanities and professionally oriented disciplines and psychological service for the development of comprehensive, integrated methodologies of preparing cadets for future professional activities; development and implementation of special training in preparing cadets to professional communication and in extreme and emergency situations.

Keywords: professional communication, readiness, future Bachelors of Life Safety, contextual learning, independent work, Web technologies.